

Tarihi Süreç İçerisinde Oğuz ve Kelt Metinleri

Fidan Gasımova*

İlimler arası ilişkiler her zaman için güncel olan konulardandır. Bu ilişkilerden biri de tarih ve folklor arasında kendini göstermektedir. Folklor ve tarih ilişkileri çeşitli taraflardan gözlemlenir. Bu taraflardan biri Türk halklarının tarihî süreç içerisinde ortaya koyduğu halk edebiyatı örneklerinin tarihî gelişiminin izlenmesidir. Bu gelişimin öğrenilmesi folklor ve tarih ilişkisinin mükayeseli araştırılmasını talep etmektedir. Çünkü önce yaratılmış olan mitler sonralar folklor malzemelerine, daha sonra ise yazılı edebiyata aktarılmıştır. Bu bakımdan edebiyat tarihinin araştırılması mittin başlıyor. Mitler ise yazı bulunmadan önce doğmuştur. İlk mitlerin niteliği hakkında kesin olmayan varsayımlar, ancak arkeolojik ipuçları ve tarihhöncesi sanat eserleri sayesinde yapılabilir. Bilim insanları, bu tür varsayımların dayanağı olarak mezarları, heykelcikleri, kayalara oyulmuş motiflerle figürleri ve mağara resimlerini kullanırlar¹.

Onu da ifade edelim ki, tarih ve kültürümüzün birçok eski katlarının açılmasına tipoloji araştırma yardımcı olabilir. Bu anlamda eski Türk ve Kelt halklarının mitolojisi, folklorunun öğrenilmesi bu halklar arasında milattan önce tarihî-tipoloji kontant ilişkilerinin mevcut olduğunu gösterecektir.

Eski Türk ve Kelt metinlerinin karşılaştırılması sonucunda görülür ki, her iki halkın mitolojisinde, folklorunda, dini inançlarında, tören ve bayramlarında benzerlik, yakınlık vardır. Örnek olarak Oğuz eposlarından olan *Kitab-ı Dede Korkut*'u ve Kelt kahramanlık eposlarından Kuhulin'e götürebiliriz. Her halkın tarihî geçmişi, dünya görüşü, sanatsal düşüncü, aile meseleleri eposta geniş şekilde yansımaktadır. Bu yüzden eposun araştırılması, özellikle de ayrı ayrı halklara ait eposların tarihi-tipolojik araştırılması tarih ve folklor açısından bazı önemli sonuçlar elde etmeye olanak sağlayacaktır.

Fikrimizi tam şekilde ifade etmek için öncelikle tarihen Oğuz ve Kelt metinlerinde var olmuş motifleri, mukaddes unsurları vs. araştırılm. Birçok folklor motifleri

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Bakü/AZERBAYCAN, gasimovafidan@yahoo.com

1 David A. Leeming, *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, çev. Nurdan Soysal, Say, İstanbul 2017, s. 17.

vardır ki, bunlar her iki halkın folklor örneklerinde neredeyse aynı görevi yerine getiriyor. Nitekim adı geçen folklor motiflerinden biri ateş, diğeri ise sudur.

Tarihi Süreç İçerisinde Nevruz, Belteyn Samheyn Bayramları

Eski Türklerde olduğu gibi Keltlerde de ateş ve su motifi yaygındır. Bunu her iki halkın bayramlarında görebiliriz. Her bir halkın hem devlet, hem de dinî bayramları vardır. Onlar geçici de olsa, insanları tasa ve kederden uzaklaştırır, onları sevindirir, keyiflendirir. Bazı bayramlar vardır ki, onların derin bir tarihi kökü vardır. Bunlardan biri de Nevruz Bayramıdır. Nevruz tarihî kökene sahiptir. Onun Türk halklarının tarihinde, yaşamında özel bir yeri vardır. Bu bayram baharın gelişinin, yeni yılın habercisidir. Baharın gelişi, doğanın uyanması, bununla birlikte insanın da canlanması Nevruz aracılığıyla daha çok hissedilir.

“Birçok eski halklarda olduğu gibi, Keltlerde de yıl iki mevsime – yaz ve kış mevsimlerine bölünmüştür (yılın dört mevsime ayrılması sonradan oluşmuştur). Bu nedenle yazdaki gece gündüz eşitliği yazın, sonbahardaki ise kışın başlangıcı kabul ediliyordu”². Keltlerde ilk bayram, bahar Bayramı Belteyn, son bayram Samheyndi. Her iki bayram Nevruz Bayramı ile aynı özelliklere sahiptir. Örneğin, Türklerin Nevruz Bayramında olduğu gibi, Keltlerde de Belteyn ve Samheyn bayramlarında ateş yakılırdı. Onlar da ateşte güneşin unsurlarını görürlerdi. Bizim Nevruz Bayramı geleneklerinin büyük çoğunluğu, (örneğin, ateş yakmak, üzerinden atlamak, sabah erkenden su üstüne, kabir üstüne gitmek, bayram sırasında ruhların ziyareti vs) Keltlerin Belteyn ve Samheyn Bayramı’nda da görülmektedir. Belteyn mayıs ayının birinde kutlanır ve baharın gelişini ifade edirdi. Belteyn Bayramı zamanı da büyük bir ateş yakılırdı. Bu bayramda da her evin bahçesinde ateş yakılır ve Druidler daha gündüzden yakıkları meşalelerle ateşi alevlendirirdiler. Bu bayram ölümü simgeleyen kış uykusundan doğanın uyanmasına, canlanmasına ithaf edilmiştir³. Belteyn zamanı yakılan ateşin üzerinden “alev güçlü olan zaman erkekler, alev zayıfladığında kadınlar ve çocuklar, ocak sönüb duman veren zaman ise hayvan geçirdi”⁴.

Çoğu kaynaklarda belirtilmiştir ki, Belteyn Bayramı zamanı iki ateş yakılırdı. Biri yukarıda, öbürü ondan aşağıda. Bu iki ateşin arasından paklanmak için hayvan, hasta insanlar geçirdi. Druidler tarafından yakılan bu iki ateş arasından

2 Kamil Hüseyinoglu, *Qədim Turan: Mifdən Tarixə Doğru*, MBM, Bakü 2006, s. 98.

3 Кельтская мифология, Энциклопедия, Эксмо, Москва 2002, s. 472.

4 Кельтская мифология, Энциклопедия, age., s. 447.

hayvanının geçirilmesi onların her yeni yılda hastalıklarının önüne geçmek içindir. Tüm Kelt halklarında ekmek ve çubuktan hazırlanmış ateşin yakılması ile ilgili benzer törenler gözlemlenir. Her yerde, giysilerde de belli bir talep vardı. Nitekim, ancak doğal giysiler giyilmelidir. Ateşi yakana demir, ayakkabı, süs, deri ürünleri yasaktı. Hatta yemekte de yasaklar vardı. Ateşi sadece “temiz” yöntemlerle, yani yontulmuş taş veya talaşalar aracılığıyla elde edirdiler⁵.

Belirttiğimiz gibi, Belteyn Bayramı’ını iki dünya arasında önemli bir zaman olarak ifade edilir. İki ateş arasından geçme geleneği ile birlikte Keltlerde mayıs kraliçesi seçme ve mayıs ağacının çevresinde dans etme geleneği de vardı. Şöyle düşünülürdü ki, bu zaman Ahiret dünyasına kapılar ardına kadar açık olur. Kim erkenden uyansa Ahiret dünyası sakinlerinin tüm bahşişlerini elde edecektir. Belteyn Bayramı güç elde etme, arzuların hayata geçme anıdır⁶.

Belteyn Bayramı hakkında bu belirttiklerimizin aynısı Nevruz Bayramı’nda da mevcuttur. Bildiğimiz gibi Nevruz Bayramı’nda da iki dünya arasındaki ilişkilerin daha rahat kurulduğuna inam mevcuttur. Bayramda kaybettiğimiz yakınlarımızın ruhlarının bize yardım edeceğine inanırız. Sanki güçleniyor ve dileklerimiz gerçekleşir. Belteyn Bayramı’nda kraliçe seçiliyorsa, Nevruz’da han süslenir (şah süsleme de denir). Bu benzerlik da oldukça ilginçtir.

Keltlerde süslenmiş mayıs ağacı Güneşbanu oyununa benziyor. Tarihin izlerini taşıyan bu oyun eski zamanlardan Nahçıvan’da icra edilirdi. Bunun için bir kartonu sarı renge boyayarak ona kaş, göz çizilirdi. İplerden de saç yaparlardı⁷. Buna aynen Keltlerde rastlanır. Güneş biçiminde olan ağaç çiçeklerle süslenir, kurdaleler bağlanırdı⁸.

Keltlerin dört önemli bayramlarından (İmbolk, Belteyn, Lugnasa, Samheyn) biri olan Samheyn ise kasım ayının birinde kutlanırdı. Bu bayramın bizim Nevruz Bayramı ile yakınlığından biri budur ki, onlar da bayram zamanı ölümler dünyası ile öbür dünya arasındaki bütün engellerin ortadan kaldırıldığını, öbür dünyanın sakinleri olan ruhların özgürce bu dünyaya misafir gelebileceklerini düşünürdüler. Nevruz Bayramı’nda da ölümlerin ruhunun misafir geldiğine inanılır ve bununla ilgili birtakım çalışmalar yapılır. Keltlerin Samheyn Bayramı’nın başka bir tarafı

5 Огонь Белтайна, <http://www.drui.ru/content/view/121/73/>

6 Мэттыос, Джон, Кельтский шаман, Пер. с англ, София, ИД "Гслиос", Москва 2002, s. 93-94

7 *Şırur Folklor Örnəkləri I Kitab*, Elm və Təhsil, Bakü 2016, s. 133.

8 Мэттыос, *age.*, s. 93.

da bayramda ocak yakılmasıdır. Tören ateşini Druid alevlendirirdi⁹. Burada şaman görevini üstlenen Druidlere rastlıyoruz. O, halkının kutsal şahsiyeti gibi tören ateşini yakıyordu. Nevruz Bayramı'nda da aynı şekilde ateş yakılır. Eski Oğuz metinlerinden olan Dede Korkut'ta da her evde yakılan ateşten ilave bir de o yerin en yüksek tepesinde yakılan ateş tasvir ediliyor. Şunu da belirtelim ki, her iki bayram iklimle ilgilidir. Ancak çok az bir fark vardır. Eğer Nevruz Bayramı baharda kutlanılıyorsa, Samheyn sonbaharda kutlanılıyordu. Buna rağmen her iki bayram güneşle, ateşle bağlıdır. Keltlerde yazın başlanması yukarıda belirttiğimiz gibi Belteyn Bayramı ile ilgili olmuştur. Samheyn ise sembolik olarak baharın bittiğini ifade ediyordu¹⁰.

Her iki halkta rast gelinen bayramlarda benzer taraflar çoktur. Örneğin Keltlerin Samheyn Bayramı'nın adına bazı araştırmalarda "Samayn" şeklinde de rastlanır. Belirttiğimiz gibi bu bayramda ölümler bizim dünyamıza gelebilir. Yani bayram zamanı ölmüş insanlar kendi akrabalarını görmeye gelir. Bizim elde ettiklerimize, başarılarımıza sevinir ya da kötü işlerimize üzülmürler. Bugün de onlardan yardım bile isteyebiliriz. Ayrıca onlar bizi doğru olmayan işlerimize göre cezalandırabilir de. Kelt geleneklerinde bu bayramın hamisi ilahi Dagda ve Tanrıça Morrigan'dır. Çok ilginçtir ki, bizim Nevruz Bayramı'nda da ölmüş akrabalarımızın bayram günü bizi ziyarete geleceğine inam mevcuttur. Onun için masanın üstünü leziz yemeklerle doldurur, konuşup eğleniriz. Yaşadığımız evin her odasında ışıkları yanık tutarız. Bu konuda "Nevruz Bayramı" ansiklopedisinde de bilgi verilir ve söz ediliyor ki, son çarşambada dünyadan göçenlerin ruhu evini ve çocuklarını, yakın akrabalarını görmeye gelir. Akşama kadar iyi halli, yüzü güler olmak, leziz yemekler pişirmek gerekir ki, uluların ruhu gelip bizim gün-güzeranımızı hoş görsün, dönüp emin şekilde gidebilsin. Bunların yanı sıra son çarşambada uluların adını anmak, ruhlarını şad etmek için evdeki şirin-şekerden pay ayırıp kabir üstüne gitmek, yasin okutmak sevaptır. Aynı gün kimsesizlerin, gariplerin kabrini de ziyaret edip yasin okutmak, mezarın üstüne tatlı koymak sevap sayılır. Böyle olunca yakınlarımızın ruhu daha rahat, daha mutlu olur¹¹.

Samheyn Bayramında ruhlar ve diğer gizemli varlıklar çok kolaylıkla maddi dünyaya gelebildiğine göre insanlar bu varlıklar gibi giyinir, evlere gidip, cinşeytanları sakinleştirmek için yemek istiyorlardı. Bu bayramda çeşitli fala bakmalar

9 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 591-592.

10 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 47.

11 *Nevruz Bayramı Ensiklopediyası*, Şərql-Qərbl, Bakü 2008, s. 106.

da yapılmaktadır. Nevruz Bayramı'nda da kapıya şapka atma geleneği herkese bellidir ve bu bayramın diğer geleneklerinden biri de fala bakmadır. Bunlar da her iki bayramın ortak tarafidir.

Her iki bayramda mum yakılır. Samheyn Bayramı'nda mumu yakarak pencerenin önüne koyarlardı, bu da ruhların yoluna mayak rolünü oynuyordu. Hatta ölülerin ruhları için sokağa kapta yemek de koyarlardı¹². Nevruz Bayramı'nda da yapılan bayram tepsisinin kenarlarına şam dizilir. Aslında bu da ölülerin ruhlarının aşkına yakılır. Masanın üstünden de yemek, tatlı eksik olmuyor.

Bayramın ortak özelliği evde ve esasen de avluda genel ateşin yakılmasıdır. Her iki halk yakılmış genel ateşten alev alarak kendi bahçelerinde de ateş yakarlardı.

Her iki bayramın araştırılması ve birçok Kelt metinleri şunu gösteriyor ki, Türk kültüründe olduğu gibi, eski Kelt kültüründe de ateşe tapma önemli yer tutmuştur. Bildiğimiz gibi, Türk halklarında ateş ve ocakla bağlı Şamanizm'den kalma inançlar çoktur. A.İnan belirtmiştir ki, Altaylıların ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe “güneş ve aydan ayrılmışsın” derler. Ateşin gökten Ülgen Tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar. Mübarek sayılan bazı şeylere ve ruhlara karşı “küfür” sözler sarf edilebilirse de ateş hakkında böyle şey söylenemez. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesin olarak yasaktır¹³. Görüldüğü gibi hem eski Türk, hem Kelt halklarının ateşle ilgili inançları neredeyse aynıdır. Her iki halk da ateşe güneşin bir parçası, sembolü gibi bakıyordu.

Ateşe tapınma Kelt kültüründe önemli yere sahiptir. Belirttiğimiz gibi Keltler ateşte güneşin ve gökyüzünün unsurlarını görüyorlardı. Tören geleneklerini icra eden zaman katranla boyanmış tekerleklere ateş vurarak tepeden aşağı yuvarlamak geleneği önemli yer tutmaktadır¹⁴.

Eski tarihe sahip Nahçıvan'da da buna benzer gelenek icra edilmektedir. Öyle ki Nevruz Bayramı sırasında kumaşlarla sıkı bağlanmış, top haline salınmış meşaleler aylarca petrolde tutulur bayram günü alevlendirerek fırlatıp atılırdı. Bu gelenek de ateşin kutsallığı ile ilgili icra edilirdi.

Ortaçağ'da İrlanda'da epos Doğu Kültürü'nün önemli bir bölümünü oluştururdu. Eposu oluşturan sagalar (ayrı ayrı hikayeler) saraylarda uzun kış gecelerinde

12 Самхейн. Духов день, http://mifologies.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1161:samhain&catid=109&Itemid=136

13 Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954, s. 67

14 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 572.

ateşin etrafına toplanarak okunurdu. Bir sagada hikayenin Samayn Bayramı'ndan Belteyn Bayramı'na kadar anlatıldığı verilir. Zira inanca göre dini konuları bazı istisna dışında yazın, gündüz vakti söylemek olmaz. Bununla birlikte ateşin etrafında söylemek, ocağın birçok halkların geleneklerindeki önemli rolü ile ilgilidir¹⁵. Ocağın başına toplanıp çeşitli konulu masal, mit, efsane vb. söylenmesi Azerbaycan'da da kendini göstermiştir. Uzun kış gecelerinde tandır (ateş yakarak ekme pişirilen yer) başına toplanarak çeşitli folklor türleri anlatılırdı. 2012 yılında Şerur ilçesinde folklor derlemeleri zamanı söyleyici nine ve dedelerimiz kışın tandır başında kürsü kurduklarını ve tandırın közeren odu sönene kadar çeşitli hikayeler anlattıklarını söylemişler. Bunun kendisi de od, ateşle ilgili eski inançlarla bağlılığın ifadesi ve ocağın kutsallığı ile ilgilidir.

Keltlerin belirttiğimiz dört önemli bayramlarına baktığımızda onların niçin kutlandığı, neye esasen tesis edildiğini görüyoruz. Nitekim Güneş'in dönemi ve toprağın verimliliği ile ilgili olarak yılın dört önemli anını ayırır ve bayramlarla belirtiyorlardı. Bunlardan sonuncu hüznünlü Samheyn Bayramı'dır. İnanışa göre bu zaman Güneşin gücü azalar ve yarım yıl kışın ve gölgenin acımasız güçlerinin hâkimiyeti altına geçer¹⁶.

Azerbaycan mitolojik metinlerine baktığımızda da sonbaharda güneşin tutulması, havanın kararması ile ilgili birçok metinler vardır ki, bunlarda da güneşin acımasız güçler, negatif güçler tarafından ele geçirildiğine inanç mevcuttur. Bu inanç Şamanizm'den gelmez. Şamanistlerin inançlarına göre de Güneş ve Ay ile kötü ruhlar mücadeleye kalkışır, bazen yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve ayın tutulmasının sebebi budur. Güneş ve Ay'ın tutulması sırasında Şamanistler bunları kötü ruhun elinden kurtarmak için bağırıp çağırıyorlar, davul çalarlar. Bu gürültü, patırtıların kötü ruhu korkutacağına inanırlar¹⁷. Görüldüğü gibi Güneş ve Ay tutulması sırasında icra edilenler aynı şekilde, eski Şamanizm'de olduğu gibi kaydedilmiştir.

Oğuz eposlarında Nevruz, Kelt eposlarında ise Belteyn, Samheyn Bayramları hakkında ilginç bilgiler vardır. Samheyn Bayramı hakkında bilgilere Keltlerin kahramanlık eposunda sıkça rastlanır. Örneğin Kuhulin'in Hastalığı sagasında bir yıldan fazla hasta olan Kuhulin, bayram günü iyileşir. Onun iyileşmesine Druidler

15 Широкова, *age.*, s. 40.

16 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 443.

17 İnan, *age.*, s. 29.

de yardım eder¹⁸. Haşiyeye çıkarak belirtmek isteriz ki, bu sagada Druidler tarafından Kuhulinin iyileşmesi olayının benzerine *Kıtab-ı Dede Korkut* eposunda Dirse Han Oğlu Boğaç Boyu'nda rastlıyoruz¹⁹. Dirsə han'ın kırk nökeri Boğaç'ı yalandan suçlayarak, hanı ona karşı kışkırtırlar. O da oğlunu okla vurup yaralar. Yaralı Boğaç yerde yatarken Boz atlı Hızır peyda olup, üç defa yarasını eli ile okşar ve ona dağ çiçeği ile anne sütününün melhem olacağını söyler. Böylece Boğaç iyileşir ve intikamını alır. Her iki eposta Druid de, Hızır da evliya şeklinde tasvir edilir. Evliya ise çoğu zaman insanlara yardım için Tanrı tarafından gönderilir. Buna uygun olarak Hızır ve Druid de kahramana yardım amacıyla gelmiş evliyalarır.

Tarihi Süreç İçerisinde Oğuz ve Kelt Metinlerinde Su, Ağaç, Taş ve Bazı Hayvan İmgeleri

Oğuz ve Kelt metinlerine baktığımızda tarihin belli bir zamanlarında Keltlerin de eski Türk halkları gibi su, ağaç, taş ve bazı hayvanlara özel saygı gösterdiğini görüyoruz.

Her iki halk arasında su motifi çok yaygındır. Gerek Oğuz, gerekse Kelt halklarının eski metinlerine baktığımızda su ile ilgili aynı, bazen de son derece benzer uygulamalara rastlıyoruz. Örneğin, suya kurban kesme, kurban verme hallerine her iki halkta rastlanır ve her bir gölün, denizin, çayın vb. kendi koruyucu ruhu olduğu düşünülürdü. Eski Türklerin düşüncelerine göre gözle görünen her ne varsa, aynı zamanda suyun da ruhu vardır. Onun için de bugün de suyu kirletmek doğru sayılmaz. Mitolojik inanışa göre kötü rüyaları suya konuşurlar su akararak götürsün, iyi rüyaları suya konuşurlar ki, aydınlık olsun. Bir yandan su evrenin erken, yaratıcı başlangıcında duran evrensel karakterdir. Diğer yandan ise kozmik sarsıntılar da, ölüm olayı da onunla bağlantılıdır²⁰.

Keltler de eski Türk halkları gibi, suda hayat kaynağı, bu dünyayı ahiret dünyası ile bağlayan halkayı görürlerdi. Bu genellikle büyük derinlikten yüzeye çıkan sulara, özel durumda, çeşmelere ve kaynaklara aitti. Böyle mahzenlere ve kaynaklara kurban olarak silah ve her türlü kıymetli şeyler, genellikle de, kuyumculuk süsleri, sikkeler, ev eşyaları, özellikle kazanlar, ayrıca hayvanlar ve hatta insanlar getirirlerdi. Sıralanan bu gibi şeyler göllerin, nehirlerin dibinden çıkarılmıştır. Keltlerin inancına göre, her göl, nehir ve çeşmelerin kendi ruh-

18 Широкова, Надежда Сергеевна, Мифы кельтских народов, Астрель, Москва 2005, s. 94-97.

19 *Kıtabı-Dede Qorqud*, Yazıcı, Bakü 1988, s. 137.

20 Cöral Bøydili, *Türk Mitoloji Sözlüğü*, Elm, Bakü 2003, s. 325-327.

himayecisi var, hangisine ki onlara kıyı yakınlarında inşa edilen tapınaklarda kurban getirmek gerekir. Keltlerin döneminde su, eski dönemlerde olduğu gibi şifalı gücün kaynağıydı. Şifalı özellikleri olan pınarların ve kaynakların yanında Keltler tapınaklar yapıyorlardı. Doğanın şifalı güçleriyle sular arasındaki bu ilişki uzun süre devam etti. Örnek olarak Bat ve çok sayıda şifalı suların ismini vermek yeterlidir²¹.

Dağlar da su gibi Keltlerde önemli bir anlam taşırdı. Keltler Dağları Tanrılarla bağlıyorlardı. Örneğin Galliyanın dağlık bölgelerinde özel saygı için dağlar ve tepelerle ilgili bir dizi ilahlar kullanılırdı. Semanın Kelt Allah'ı da dağlarla çağrışım edilirdi, çünkü dağlar yerden onun Gök Krallığı'nın en uç sınırına kadar yükselir²².

Dağlara tapınma Türk kosmogonik görüşler sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Türklerin kutsal saydıkları dağ VI. yüzyıl Çin kaynaklarında "Yer Tanrısı (ruhu)" olarak adlandırılır. Türk kozmik dünya modeline göre uzaklarda – göklerle yeri birleştiren yerde ulu demir dağın olduğuna inanılırdı²³. Genel olarak eski Türk metinlerinde kutsal dağ, gök dağ, demir dağ, altın dağ ifadelerine sıkça rastlanır. Bu konuda Bahattin Ögel "Türk mitolojisi"²⁴ kitabında geniş bilgi vermiştir.

Dünyanın birçok halklarında kutsal taşlarla ilgili hayli metinler vardır. Bu metinlere eski Türk ve Kelterde de rastlanır. Keltlerde taşın kutsallaştırılması, ona güvenle ilgili çeşitli varsayımlar vardır. Bir versiyona göre, Keltler mengirlerde ölmüşlerin ruhunun dinlendiğini düşünüyorlardı²⁵. Keltlerde taşla ilgili inanışlardan bazılarında taşlar verimlilik sembolü olarak verilir. Bazı kutsal taşlara çocuğu olmayan kadınlar kendilerine sürüyordu ki, çocukları olsun. Kutsal taşlar farklı olur. Birine de yıldırım taşları denir²⁶.

Genellikle, yıldırım eski Türklerin mitolojik düşüncesine göre Tanrının başlıca silahı, esas özelliğidir²⁷. Bu anlamda Köroğlu'nun da gökten düşen yıldırım parçasından yapılmış kılıcı kutsaldı.

Eskiden acının, azar-bezarın "taşa aktarılması" şeklinde taşın şifalı, tedavi edici gücü olduğuna inanılmıştır. Türk Mitolojisi'nde taş inanışın çeşitli şekillerine

21 Кельтская мифология, Энциклопедия, *age.*, s. 484.

22 Кельтская мифология, Энциклопедия, *age.*, s. 498.

23 Вэйдли, *age.*, s. 87.

24 Вахəддин Өгəл, *Türk Mitolojyası*, C I, Bakü 2004.

25 Широкова, *age.*, s. 102.

26 Широкова, *age.*, s. 105.

27 Вэйдли, *age.*, s. 165.

rastlanır. Efsane ve rivayetlerde taşın dönme motifi çok yayılmıştır. Bazen kutsal bilinen taşın gökten indiğine, geçmiş, geleceği bildirdiğine inanılmıştır. Öyle taşlar da vardır ki, sonsuz kadınlar gidip göbeklerini o taşın göbek yerine koyar, çocukları olsun diye dönerlerdi²⁸.

Bu noktada fetişizmi hatırlamak gerekir. Nitekim, Türk halklarında zamanla mevcut olmuş fetişizm bazı cansız eşyaların, örneğin mağaralar, taşlar, ağaçlar, özel emek aletleri veya ev eşyalarının doğaüstü özelliklerine inançtır. Fetişizm ayrıca özel seçimle cansızların canlandırılmasında da tezahür eder. En eski fetişler doğa tesisleri alışılmadık şekilli dağlar, taşlar, ağaçlar idi. Fetişizmin hatta yaygın dinlerde de korunmuş izleri dağa, pınara ve diğer doğa tesislerine saygıda tezahür eder. Bununla ilgili olarak Tanrıların veya onların yerdeki temsilcilerinin mucizeleri, bu yerlerin kökeni hakkında efsaneler yaratılırdı.

Buna örnek olarak Kelt metinlerinde taşın dönme motifine göz atalım. Örneğin Keltlerde Taş Agnes adlı bir efsane vardır. Efsanenin metnine göre Agnes adlı güzel bir kız olur. Onun esas güzelliği kalbinin saflığı, temizliği idi. Bir gün şeytan ormanda kızın karşısına çıkar ve kıza ondan kurtulamayacağını söyler. Kız da Allah'a yalvarır ki, onu şeytandan korusun. Bu sırada kızın kalbi saflığını koruyarak göğe çekilir, kendisi ise taşın dönüşür²⁹.

Bu gibi efsaneler eski Türk halklarında da yaygındır. Buna örnek olarak Azerbaycan efsaneleri içerisinde bulunan Gelin Kayası, Kız Kayası, Taş Kız efsanelerini göstere biliriz³⁰. Şunu da belirtelim ki, taşla ilgili inanışlara dünya halklarının neredeyse hepsinde rastlanır.

Kutsal ağaçlara gelindiğinde ise incelediğimiz zaman tipolojik açıdan oldukça ilginç noktalara rastlıyoruz. Nitekim Keltlerde meşe ağacı, meşe ağacı ormanı kutsal sayılırdı. Keltlerin tasavvuruna göre ağaç ölümler dünyası ile yukarı dünya veya aşağı dünya ahiret dünyası arasında bağlantı rolünü oynuyor. Ağacın kökü yerin derinliklerine gidiyor, ağacın tacı ise göğe yükselir. Ağaç mitolojik Dünya Ağacı'nın özelliklerini taşıyor ve bu hususta da verimlilik sembolü sayılırdı. Sonbaharda yapraklı ağacın yapraklarının dökülmesi ve ilkbaharda tomurcukların oluşması Kelt felsefesi ile ilgili olarak ebedi diriliş ve yenilenme olarak kabul edilirdi³¹.

28 Вәйдилі, *age.*, s. 90.

29 Священные горы кельтов. Спящая ведьма. Каменная Агнес, <https://victoris-wiesen.livejournal.com/11861.html>

30 *Azərbaycan Folkloru Antologiyası*, Naxçıvan Folkloru, Sabah, Bakü 1994, s. 82-85.

31 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 505.

Dünya Ağacı'na eski Türk metinlerinde de rastlanır. Nitekim Şamanlarla ilgili birçok metinlerde Şaman, Dünya Ağacı'nı merdiven olarak kullanır. Şaman'ın davulu üzerinde bulunan Dünya Ağacı kökleri yeraltı aleminde, gövdesi yerüzünde, dalları ve yapraklarıysa göğün en üst tabakalarında olan bir eksen gibi düşünülmüştür³².

Genel olarak, kutsal ağaçlara Türk ve Kelt şamanlığında da rastlanır. Eski Türk metinlerinde genellikle ağaç-şaman dendiğinde eski siyah çam öngörülürdü. Her şeyden önce onun dallarından bu yerde yaşamış Şaman'ın davul ve elbisesi asılmıştır. Ölmüş Şaman'ın ruhunun bu ağaca taşındığı ve ağacın samanını yeni "bedeni" olduğu düşünüldü. Ağaçtan Şaman'ın ruhunun kabile grubunda yeniden doğmasını rica ediyorlardı. Halk tasavvuruna göre, kutsal ağaç Şaman'ın mistik seyahatinin esas başlangıcıdır.

Kurban kesme sırasında tören kompozisyonunun merkezinde kutsal ağacı belirten sütun vardı, ona kurbanlık hayvanı bağlıyorlardı. Kurban düşman ruhun yemek niyetinde olduğu kişinin yerine tazminat gibi öngörülürdü. Bazen insanın hastalığı kurbanlık hayvana aktarılırdı. Şaman ayininin metninin içeriğinden görünür ki, kutsal ağaç Şaman'ın ruhların dünyasına ulaştığı mistik seyahatinin ilk noktasıydı³³.

Kelt kültüründe meşe ağacı Druidlerle bağlı olarak özel kutsal ağaç gibi kabul edilirdi. Bir varsayımına göre "Druid" kelimesinin kendisi "dru" kökünden olup, "meşe ağacını" bildirir. Druidler meşe ağacı olan yerleri asıl tapınak ve dinî bir merkez haline getirmiştiler, meşe ağacı dallarını ise çeşitli ayin törenlerinde kullanırlardı. Meşe ağacına onun sağlığı ve uzun ömürlü olmasından dolayı saygı gösterirlerdi; bildirdiğimiz gibi bazıları onda ölümler dünyasını ahiret dünyası ile ilişkilendiren Dünya Ağacının tecessümünü görürlerdi. Meşe ağaçlarının hep gökyüzü ile bağlantı kurduğu bildiriliyor ve arkeolojik kazılar sırasında bulunan birçok Kelt rölyefleri ve heykellerinin meşe ağacından imal edildiği anlaşıldı. Kelt gemileri de daha çok meşe ağacından yapılırdı, bu sayede onlar uzun ömürlük elde edirdi. Keltlerin Hıristiyanlaştırılması döneminde İrlanda'da bir çok kilise ve manastırlar genellikle meşe ağacı ormanları veya ayrı ayrı meşe ağaçları yakınında yükseltildi³⁴.

Tarihî Oğuz ve Kelt metinlerinde rastladığımız diğer bir unsur mukaddes

32 Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 72, 86.

33 Слепцов Е.П., Образ дерева в шаманстве якутов, [http://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12\(86\)/sleptsov_12_86_101_106.pdf](http://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12(86)/sleptsov_12_86_101_106.pdf)

34 Кельтская мифология: Энциклопедия, *age.*, s. 722.

hayvanlarla ilgilidir. Nitekim bazı hayvanlar vardır ki, tarihen her iki halkın yaşamında, hayat tarzında, inançlarında vs. önemli olmuştur. Bunlardan biri attır.

Atın Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Bu konuda araştırma yapan V. Habiboğlu Türk halklarının bakış açısında at ile ilgili zoomorfik tasavvurların önemli yer tuttuğunu yazar. Atın doğaüstü bir güce sahip olması ve Tanrı tarafından insanlara hizmet için gönderilmesi eski dönemlerden başlayarak Türk halkları tarafından kabul edilmiştir. Folklorunda at ile ilgili oluşmuş birçok maniler, atasözleri ve deyimler, inançlar, rivayet ve efsaneler, masallar bu kutsal hayvanın Türk halklarının dünya görüşünde, özellikle zoomorfik tasavvurunda önemli yer tuttuğunu açıkça gösterir³⁵.

Tarihe baktığımızda Oğuz Türklerinin yaşamında atın önemli bir yeri olduğunu görebiliriz. Türk düşüncesinin ve dünya görüşünün, Türk yaşam tarzının yenilenmesinde, Türk kahramanlığının teşekkül tapması ve şekillenmesinde atın rolü büyüktür³⁶. *Kıtab-ı Dede Korkut* eposundan da belli oluyor ki, Oğuzların hayatı, tören ve ritüelleri, askeri sefer ve savunma taktikleri hem de at inancı ile ilgilidir³⁷. Eposta at kültürünün mitolojik kökü de açıkça görülür. O aynı zamanda kahramanın yakın arkadaşıdır. Genellikle, Oğuz metinlerinde at kutsaldır ve karakteristik özelliklere sahiptir.

Keltlerde de at bu gibi özelliklere sahiptir. Tarihen atın her zaman Keltlerin hayatında önemli yer tuttuğu malumdur. Hatta en sert yasaklardan biri at eti yemek veya atı sağmaktır. At karakteristik özelliği olan dayanıklılık ve çabukluk dışında, totem gibi de ahiret dünyasına giden yolu bilir ve en güvenilir rehberdir³⁸.

Gerek Oğuz, gerekse Kelt eposlarında kahramanın atı öbür dünyadan gelen olarak tasvir edilir. Nitekim Kelt eposunda kahraman Kuhulin'in atı insan gibi akıllıdır. Kuhulin'in Ölümü sagasında kahraman ölürken atının gözünden kanlı yaşlar akıyor. Kuhulin'in sihirli atları başka dünyadan geldiklerine göre, onun ölümünden sonra da geldikleri yere geri dönüyorlar³⁹.

Kıtab-ı Dede Korkut eposunda da kahramanların atları efsanevi özelliğe sahiptir. Eski metinlerden kalma inançtır ki, atın gözü yaşarırsa ya sahibinin yahut

35 Həbibovlu, Vəli, Qədim Türklərin dünyagörüşü, Qartal, Bakü 1996, s. 145-151.

36 Kamran Əliyev, *Eposun Poetikası: "Dədə Qorqud" və "Koroğlu"*, Elm və Təhsil, Bakü 2011, s. 14.

37 Rövşən Əlizadə, *Azərbaycan Folklorunda Təbiət Kultları*, Nurlan, Bakü 2008, s. 112.

38 Мэттыюс, *age.*, s. 130-131.

39 Широкова, *age.*, s. 136.

yakınlarından birinin öleceğine işaretir. Türk halklarının eski metinlerinde kahramanın ölümünden sonra göklere uçan atlara da rastlanır⁴⁰.

Hem Oğuz, hem de Kelt metinlerini incelediğimiz zaman atın Güneş, su ile ilgili tasvir edildiğini görüyoruz. Çünkü Güneşin hareketliliği, çabukluğu atın üzerine aktarılmıştır. Arkaik insanın bakışında Güneş'in yerdeki sembolü attır. Su ile ilişkisine gelince suyun kutsallığı ata geçmiştir. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi su her iki halkta kutsal sayılan unsurlardandır. Bunları Oğuz ve Kelt eposlarında açıkça gözlemleyebiliriz.

Oğuz ve Kelt metinlerinde öküz, yılan, geyik, keçi gibi kutsal hayvanlara da rastlanmaktadır. Onlardan bazıları verimlilik sembolüydü. Böyle hayvanlardan biri keçidir. Eski Kelt düşüncesine göre keçi verimlilik sembolü olarak, çoğu zaman da Roma-Kelt Allah'ı Merkürün yanına tasvir edilirdi⁴¹.

GökTürklerin bazı kollarında keçi ongon sayılırdı. Eski dönemle ilgili bazı efsanelerde geyik-ceylanın Türk halklarına yakından katkıda bulunması, mutluluk, bolluk getirmesine inam bu hayvanların Türklerin dünya görüşünde önemli yer tutmasına, zoomorfik bir obraz olarak oluşmasına neden olmuştur. Bu düşünceler maral, öküz, koyun, keçi gibi hayvanlara da ait edilebilir⁴².

Oğuz ve Kelt Metinlerinde Şamanizmin Tarihi İzleri

Oğuz ve Kelt metinlerinde Şamanizm'in de tarihî izlerine rastlanır. Şamanizm tarihî süreç içerisinde eposlara da aktarılmıştır. Bu izleri yakından gözlemek için *Kıtab-ı Dede Korkut* ve Kuhulin eposlarına bakalım. Önce şunu belirtelim ki eski Türklerin Şaman inancına göre insanın hayatı öldükten sonra da devam eder. Bunun için de merhumla birlikte mezara çeşitli ev eşyaları, yiyecek, silah vb. koyarlardı. Keltler de insanın öldüğünü değil, sadece öbür dünyaya gittiğini kabul eder ve mezara ölen için gereken her şeyi koyarlardı.

Oğuz eposlarından olan *Kıtab-ı Dede Korkut*'ta ve Ulad dönemine ait Kelt eposunda yukarıda da belirttiğimiz gibi Şaman obrazı da mevcuttur. Eski Türk ve Kelt efsanelerinden eposa dönüşümde de kendini gösteren şamanlar efsanelerdeki faaliyetini burada da sürdürür. *Kıtab-ı Dede Korkut* eposunda rastlanan ve Dede Korkut karakterinde kendini göstermiş olan Şamanizm'in kalıntılarına Kelt sagalarında da rastlanır. Druid adı altında rastlanan bu karakterler şamanlarla neredeyse aynı görevi icra ederler.

40 Uraz Murat, *Türk Mitolojisi*, Hüsniyat, İstanbul 1967, s. 108-109.

41 Кельтская мифология, Энциклопедия, age., s. 532.

42 Həbibəoğlu, age., s. 155.

Bildiğimiz gibi, Oğuzların eski geleneklerini, maddi-manevi âlemini, kahramanlıklarını incelemek açısından en önemli eserlerden biri olan *Kıtab-ı Dede Korkut* tarihî kahramanlıkla doludur. Eposun ana kahramanı olan Dede Korkut ise mitolojik metinlerde şaman, medeni kahraman, Demiurg olarak görülür. Kelt halklarının geleneklerini incelemek açısından en önemli kaynak Druidlerle ilgili metinlerdir. Aynı zamanda çeşitli mitolojik efsane ve rivayetlerdir. Her ikisi de ayrı ayrı halkların hayatı, dünya görüşü, tarihi, inançları vs. hakkında bilgi verir. Özellikle de her ikisi halkta çeşitli dönemlerde mevcut olan ilkel dini inançlardan olan Şamanizm’le ilgili de bilgi verir.

Şamanın eski Türk metinlerinde rastladığımız başlıca işlevini hem *Dede Korkut*’ta hem de Druidlerde görebiliriz. Her ikisinde iki dünya arasında aracılık yapma, hastalıkları tedavi edebilme, gelecekte haber verme, törenlerin düzenlenmesi, hastaların iyileştirilmesi, kısırlığın önlenmesi, ad verme fonksiyonu vardır. *Korkut Kıtabı*’nın artık ilk dizelerinden Korkut gelecekte haber veren olarak takdim edilir fakat bu sadece ön sözün girişindedir. Burada muhtemelen ondan bakışı-şaman gibi bahseden efsanelerin etkisi kendini gösterir. Sonraki bölümlerde, ön sözün kendisinde de Korkut artık bilge gibi konuşma yapar. Halkın refahı yollarını arıyor, isim verir, bir şeyler yaratır, birçok törenleri icra eder. Örneğin, toplum arasında sosyal sorunların çözümlenmesinde Dede Korkut’a müracaat edilir. Bunu Dede Korkut eposunun üçüncü boyu olan Bayböre’nin oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda daha net şekilde görebiliriz. Eposa göre Banu Çiçek’in kardeşi Deli Garcar kardeşini istemeye gelenleri öldürür. Dede Korkut da kızı istemeye giderken Deli Garcar onu vurmak için kılıcını kaldırır, bu sırada Dede Korkut “Vursan, elin kurusun!” der. Aynı anda Deli Garcarın eli kuruyarak gökte kalır ve sadece tövbe ettikten sonra eli açılır⁴³.

Genç Kuhulin’in faaliyeti ile ilgili sagalardan birinde epostaki Druidlerin şaman misyonunu açıkça görmek mümkündür. Yukarıda Druidin ad verme işlevinden söz edildi. Eposta o gelecekte haber veren olarak da dikkat çeker. Bir sagada Druid “Eğer Kuhulin bugün eline kılıç alırsa o gelecekte kahraman olacak, adı herkesin adından çok çekilecek, ancak az yaşayacaktır” diyor. Onun söylediği gerçek olur. Aynı gün Kuhulin kral Konhobar’ın kılıcını eline alır ve gelecekte Druidin de söylediği gibi adı dillere destan olan kahraman olur, ancak genç yaşında vefat eder⁴⁴.

43 *Kıtabı-Dede Korkut*, s. 154.

44 Кельты. Ирландские сказания, Перевод Л. Володарской, Арт-флекс, Москва 2000, s. 83-94.

Görüldüğü gibi, Türk halklarının eski inançları arasında önemli yer tutan Şamanizm Keltlerde de var olmuştur. Onların eski metinlerini incelediğimiz zaman bu inancın tüm özelliklerini görmek mümkündür. Kelt Şamanizm'ini detaylı inceleyen C.Metyus *Kelt Şamanı* kitabında bu inancın geniş yayıldığını belirtmiştir⁴⁵.

Sonuç

Her iki halkın folkloru çeşitli taraflardan incelenebilir. Biz burada sadece Oğuz ve Kelt metinlerinde eski tarihî kökeni olan bayramları, ateş, taş, su, hayvan vs. gibi mukaddes tutulan unsurları araştırdık. Ancak Oğuz ve Kelt metinlerinde, özellikle de eposlarında kahramanın mucizevi doğuşu, hızla büyümesi, yiğitlikler göstermesi, savaş silahlarının kullanımını öğrenmesi, kahramana ihanet motifleri, Bahadır'ın yardımcıları, Bahadır'ın savaşçıları ve fütühatçılık faaliyetinin incelenmesi, bunlardan başka Bahadır'ın evlenmesi, kahramanın ölümü, hükümdar karakterleri, bahadır karakterleri gibi konular da bu halkların tarihi süreç içerisindeki eski metinlerini incelemek açısından ayrı bir bildirimizin konusudur.

Araştırma tarihi süreç içerisinde gerek Oğuz, gerekse Kelt metinlerinin çeşitli gelişim yolu geçtiğini göstermektedir. İki halka ait folklor örneklerinin tipolojik açıdan incelenmesi bir hayli ortak tarafların olduğunu ortaya koyuyor. Özellikle bayramlara baktığımızda bu daha çok hissedilir. Araştırmayı sürdürdüğünce tipolojik açıdan daha ilginç veriler ortaya çıkmaktadır. Her iki halka ait eski folklor metinlerinin araştırılması bu halkların tarih ve kültürünün birçok eski katlarının açılmasına az da olsa yardımcı olacaktır.

45 МЭТЪЮС, *аге..*

Kaynaklar**Azərbaycan Türkçesinde**

Azərbaycan Folkloru Antologiyası, Naxçıvan Folkloru, Sabah, Bakı 1994.

Ögəl, Bahəddin, *Türk Mifologiyası*, C 1, Səda, Bakı 2004.

Bəydili, Cəlal, *Türk Mifoloji Sözlüyü*, Elm, Bakı 2003.

Əliyev, Kamran, *Eposun Poetikası: "Dədə Qorqud" və "Koroğlu"*, Elm və Təhsil, Bakı 2011.

Əlizadə, Rövşən, *Azərbaycan Folklorunda Təbiət Kultları*, Nurlan, Bakı 2008.

Həbibəoğlu, Vəli, *Qədim Türklərin Dünya Görüşü*, Qartal, Bakı 1996.

Hüseynoğlu, Kamil, *Qədim Turan: Mifdən Tarixə Doğru*, MBM, Bakı 2006.

Kitabi-Dədə Qorqud, Yazıçı, Bakı 1988.

Novruz Bayramı Ensiklopediyası, Şərq-Qərb, Bakı 2008.

Şərq Folklor Örnəkləri I. Kitab, Elm və Təhsil, Bakı 2016.

Türkiye Türkçesinde

Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kəbalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.

Leeming, David A., *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi*, çev. Nurdan Soysal, Say, İstanbul, 2017.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954.

Uraz, Murat, *Türk Mitolojisi*, Hüsniyyətiyat, İstanbul 1967.

Rus Dilinde

Кельты. Ирландские сказания, Перевод Л. Володарской, Арт-флекс, Москва 2000.

Кельтская мифология: Энциклопедия, Эксмо, Москва 2002.

Мэттьюс, Джон, Кельтский шаман, Пер. с англ., София, ИД «Гслиос», Москва 2002.

Широкова, Надежда Сергеевна, Мифы кельтских народов, Астрель, Москва 2005.

İnternet Makaleleri

Слепцов Е.П., Образ дерева в шаманстве якутов,

[http://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12\(86\)/sleptsov_12_86_101_106.pdf](http://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/12(86)/sleptsov_12_86_101_106.pdf) – *Erişim tarihi: 09 Kasım 2015*

Самхейн. Духов день,

http://mifologies.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=1161:samhain&catid=109&Itemid=136 – *Erişim tarihi: 1 Temmuz 2017*

Священные горы кельтов. Спящая ведьма. Каменная Агнес,

<https://victoris-wiesen.livejournal.com/11861.html> – *Erişim tarihi: 07 Mart 2018*

Огонь Белтайна, <http://www.drui.ru/content/view/121/73/> – *Erişim tarihi: 09 Nisan 2018*